

Fondateur :
Avedis Alexanian
Հիմնադիր՝
Անտոն Ալիքսանյան

ՄԵԾԱԿՈՒՓԱՅԻՆ ՀԱՍՏԱՐԱԿԱԿԱՆ ԵՐԿԼԵԶՈՒ ԵՐԿՇԱԼՔԱՔԱՔԵՐԹ • 50-ՐԻ ՏԱՐԻ • ՆՈՐ ԵԱՐՔ ԹԻՒ 482 – ԵԱԲԱԹ, 19 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2009

Un an de plus

En France

Nous voici au terme de l'an 2009, l'année de la terrible crise qui a failli être comparable à celle de 1929. Même si certains pensent que nous en sortons, la réalité est bien différente et si, sur le court terme le système bancaire a été sauvé par une injection massive de liquidités (créant un risque de bulle financière) et la garantie des États, les autres composantes sont encore présentes : l'économie ne redémarre pas, la croissance reste en berne, l'emploi continuera de se dégrader. Au cours de la dernière période, la très faible croissance de 0,3 % a été essentiellement le fait du secteur de l'automobile dynamisé par la prime à la casse et les promotions des constructeurs, les 52 000 chômeurs supplémentaires témoignent de la persistance de la crise. Certes la conjoncture est défavorable mais force est de constater que le plan de relance du gouvernement, s'il a produit quelques effets positifs, n'est pas de nature à relancer l'économie. Si la France s'en tire un peu mieux que d'autres (sauf l'Allemagne), c'est grâce à son modèle social, fort critiqué en son temps par ceux qui se vantent aujourd'hui de notre situation et des vertus de l'approche keynésienne.

L'année 2010 ne sera pas un long fleuve tranquille. Le trou prévisionnel de la Sécurité sociale sera supérieur à 30 milliards d'euros, déficit qu'il faudra bien financer. Entre l'augmentation des cotisations, le déremboursement des médicaments, l'augmentation des forfaits hospitaliers, la palette est large et le pire est à craindre. L'endettement de la France deviendra abyssal à plus de 140 milliards d'euros et il faudra bien qu'un jour ce pays pense enfin à établir un budget en équilibre et à rembourser sa dette (de l'ordre de 1 300 milliards d'euros sans compter ses engagements comme les retraites des fonctionnaires et le « grand emprunt » de 35 milliards). Pour son fonctionnement, l'État emprunte chaque année sur les marchés entre 250 et 300 milliards d'euros. Les caisses de retraites ne seront plus à même de payer dans un futur proche dans la mesure où le nombre de cotisants se réduit par rapport aux pensionnés. Le gouvernement veut traiter ce problème en 2010 et là aussi, la pilule risque d'être amère (augmentation des cotisations, diminution du montant des retraites, allongement de la durée de cotisation...). Pour retrouver les équilibres, l'arbitrage n'est pas simple entre la réduction des dépenses (réduction du nombre de fonctionnaires, réduction et privatisation des services, désengagement de l'État...) et l'augmentation des recettes (les impôts et particulièrement pour les ménages puisqu'on ne veut pas charger les entreprises...) et on ne peut pas encore compter sur la croissance sur le court terme. Le chemin est étroit et l'on doit rester vigilant pour ne pas avoir à supporter le poids d'une crise générée par d'autres.

En Arménie

Si on s'en rapporte aux données officielles, la situation s'est améliorée. Cependant en y regardant de plus près et bien que le salaire moyen en 2009 ait augmenté de 8,7 %, (passant à 200 euros à Yerevan et à 130 euros en province), il reste encore 850 000 personnes qui vivent au-dessous du seuil de pauvreté. Dépourvue de ressources, confrontée à une situation géopolitique complexe alors qu'à l'intérieur la corruption et les conflits politiques minent les fondations, l'Arménie ne dispose pas actuellement des outils lui permettant de sortir de cette situation dans un avenir proche.

Le 12e congrès du Parti Républicain qui s'est tenu le 28 novembre marque-t-il un tournant dans la manière de faire la politique ? Assiste-t-on à une prise de conscience sur l'impérieuse nécessité de la démocratie. C'est ce que laisse à penser le Président lorsqu'il prône, devant les 1800 délégués de son parti, la culture du dialogue et propose de « jeter les bases d'un parti moderne » et l'abandon de « la prétention d'être la seule force intelligente et juste pour devenir un parti qui peut écouter... nous devons être capables de nous écouter les uns les autres et si un adversaire émet une idée meilleure que la vôtre, vous devez mettre en œuvre son idée ». Le discours offensif du président Serge Sarkissian a pu surprendre par son approche beaucoup plus consensuelle notamment lorsqu'il en appela à plus « de flexibilité, de compétence, de volonté pour unir la société et instaurer une culture de tolérance ». Ou lorsque, évoquant les événements de mars 2008, il concéda qu'il y a eu carence des institutions de l'État « qui demandent à être plus développées, les forces politiques plus responsables et les organes judiciaires plus professionnels et mieux équipés. » Le calcul politique était évident, mais ces propos pour le moins inattendus et inédits du président arménien, sortaient du cadre traditionnel très formel, parfois austère, auquel nous avaient habitué ses prédécesseurs.

2009 aura été surtout marqué par la signature de deux protocoles entre la Turquie et l'Arménie pour une normalisation des relations entre les deux États. Le déchaînement des passions et la tempête de protestations passés, la ratification semble être maintenant dans l'impasse, chacun campant ferme sur ses positions. La Turquie, mauvaise joueuse, attend le règlement du conflit du Karabagh (point qui ne figure pas sur les protocoles) et l'Arménie entend rester dans le cadre strict des protocoles. Souhaitons que l'année 2010 nous réserve de (bonnes) surprises.

Gérard Varoujan Dédéyan

2

Achod, un parangon de générosité

5

Ինքնորոշման իրատ՝նք, թէ հողային ամբողջութիւն

Աւանդական տօներ

8

Ս. Յակոբ Մծբնայ Հայրապետ

EXPOSITION

10

L'âge d'or hollandais à la Pinacothèque

CINÉMA

10

D'un cinéclub à l'autre

MUSIQUE

11

Duo piano-violon à Ivry

MUSIQUE

12

Spiridon Mélikian

Achod, un parangon de générosité

Vous le connaissez, tout au moins l'avez-vous croisé au moins une fois si vous vous intéressez un tant soit peu à la chose arménienne. Un personnage d'une espèce rare de nos jours qu'on ne peut ignorer.

Efficacité, rapidité et pragmatisme, voilà les qualités indispensables sur lesquelles s'appuient les activités de son association, l'ASPA (Association de Soutien aux Prisonniers Arméniens), dont il est le président.

sent à pratiquement toutes les cérémonies officielles. Achod, un nom, oui, et surtout un visage connu de beaucoup, sinon de tous, pour ce qu'il représente depuis 30 ans en fait d'abnégation et de dévouement, en Arménie comme en diaspora dans le cadre de son organisation.

Au commencement, ce fut l'activité discrète mais intense, peu connue du public : le soutien moral aux prisonniers politiques arméniens parmi lesquels le plus célèbre entre tous, Monte Melkonian, dit Avo, mort au combat en Artsakh en 1993 ; les visites dans les prisons, l'assistance juridique aux détenus, les démarches administratives, parfois le soutien matériel et financier à leurs familles. Une période difficile, éprouvante, coûteuse, qu'il a fallu assumer avec courage et ténacité.

Puis survint la période noire, douloureuse, celle du tremblement de terre de 1988 qui dévasta la région du Chirag. Il fallut alors pourvoir rapidement aux besoins en médicaments, en matériel médical et vestimentaire des hôpitaux surchargés d'Arménie, à la détresse des orphelins, au dénuement de centaines de familles, à la pénurie de fournitures scolaires dans les écoles. L'ASPA a assumé, comme avec elle tant d'autres organisations humanitaires

Un malheur n'arrivant jamais seul, au séisme succéda la guerre d'Artsakh. On va y retrouver Achod, l'ASPA et ses courageux bénévoles. L'urgence est devenue extrême, les finances de l'association ne sont pas au plus haut. Qu'importe. On se débrouille pour expédier de pleins containers chargés de tonnes de vêtements, de chaussures, de médicaments, de fauteuils roulants pour les blessés, du matériel logistique divers,...

On n'en oublie pas l'action en France pour autant. En 2001, à Paris, la bataille pour la reconnaissance du Génocide des Arméniens par le Sénat le pousse à assurer, avec ses camarades, une veille de... 150 jours, dimanches inclus, pour attirer l'attention du public et afin que l'illustre assemblée inscrive à son ordre du jour la reconnaissance du génocide.

Trente ans plus tard, l'élan de générosité est demeuré intact, même si les animateurs de l'ASPA ont les cheveux grisonnants. Le bilan des initiatives est édifiant. Il relève de l'exploit. Plus de soixante voyages dans cette région du Caucase, environ cent tonnes de matériels divers acheminés. Tout cela a été rendu possible grâce au soutien financier de donateurs qui continuent de faire toute confiance à l'association... et à la volonté d'une poignée d'hommes admirables.

La mission que mène Achod avec ses fidèles, notamment l'inséparable Jean Chaghougian, est colossale. Lorsqu'ils se rendent en Arménie ou en Artsakh, sur ces

terres qu'ils connaissent bien, qu'ils aiment, les gens les reconnaissent de loin et leur réservent le meilleur accueil.

Devant le Sénat pour la reconnaissance du génocide

Leurs silhouettes familières et amicales réconfortent. On les reçoit à bras ouverts, surtout chez les petites gens de l'Arménie profonde. Là, ils sont chez eux, au milieu de celles et ceux qu'ils considèrent comme les leurs.

Bien que maîtrisant mal la langue arménienne, Achod a été amené, au fil de ses nombreux séjours et en différentes circonstances, à rencontrer, à côtoyer, parfois aussi à dialoguer avec les trois présidents de la République d'Arménie ainsi qu'avec l'ancien président de la République d'Artsakh, Arkady Ghougassian.

Voilà huit ans maintenant qu'« on » a promis à « l'ami Achod » et à son équipier Jean de leur décerner la citoyenneté arménienne. Décision administrative riche en symbole pour ces hommes qui tarde à venir. Mais cela n'a entamé aucunement leur détermination à poursuivre leurs activités.

Et si vous le souhaitez, Noël est l'occasion idéale pour leur donner un coup de pouce. Bonne route les amis.

Gayané Shahoyan

Aspa, BP 149, 92135 Issy-les-Moulineaux cedex
Aspa, 12 rue Lasserre 92130 Issy-les-Moulineaux

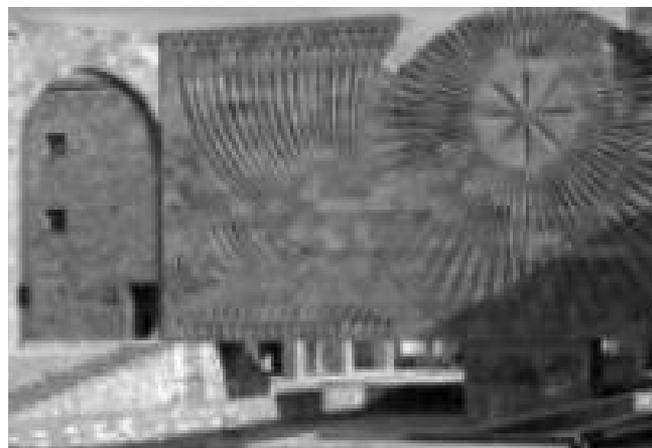
On expédie des tonnes de marchandises.

Pour lui l'Arménie et l'Artsakh sont dans l'urgence permanente. Mieux, il est l'Arménie et l'Artsakh à lui tout seul, son âme le crie à gorge déployée.

Dans tous les cas, ce passionné est doté d'un sens aigu du devoir, totalement engagé, militant associatif discipliné et infatigable, porte-drapeau incontournable et omnipr-

400 familles de Vanadzor et Spitak bientôt relogées

Le Premier ministre Tigran Sarkissian, à la tête d'une délégation dont le ministre du Développement Urbain, Vartan Vartanian et le ministre du Travail et des Affaires Sociales, Mkhitar Mnatsakanian, s'est rendu à Spitak, zone sinistrée en 1988, pour y déposer une gerbe au mémorial des victimes du tremblement de terre. Puis il s'est rendu à Vanadzor, où il a participé à une cérémonie en l'Eglise Sourp Haroutioun. Le ministre du Développement Urbain a assuré que 400 familles auront un abri dans Spitak et Vanadzor en 2010 et qu'il n'y aura plus aucune famille sans foyer dans la zone du séisme en 2012.

Armavia
Lycée

Voyages en Arménie

FORFAIT WEEK END, COMPRENANT :

- ✓ Vols directs
- ✓ 3 nuits, Hôtel 4 étoiles
- ✓ Petit déjeuner buffet

à partir de
495€ TTC

* Places restreintes de disponibilité

PARIS EREVAN PARIS

à partir de
325€ TTC

Renseignements et Vente

SABERATOURS

11 Rue des Pyramides,
75001 Paris
Tél 0142615113 - Fax 0142619453
Email - armenie@saberatours.fr
www.saberatours.fr

L'Arménie en bref

■ L'Arménie enverra un contingent de 40 hommes en Afghanistan en février prochain. Ils suivront auparavant un entraînement en Allemagne. En théorie, ce sera une unité non combattante chargée de la sécurité de l'aéroport militaire de Kunduz au nord du pays.

■ La Banque Centrale d'Arménie a mis en circulation une pièce de monnaie en or pur représentant la Vierge Marie, dans le cadre d'une série consacrée aux signes zodiacaux. Tirée à 10 000 exemplaires, d'une valeur de 10 000 drams, elle pèse 8,6 grammes et fait 22 mm de diamètre. L'emblème national de l'Arménie figure au revers de la pièce.

■ Conformément à la Constitution arménienne, le président Sarkissian a soumis, pour examen et approbation, les textes des protocoles arméno-turcs, avant leur ratification par le parlement.

■ On se bouscule devant la porte du parti Républicain, le parti au pouvoir. À la suite du Premier d'entre eux, ce sont deux ministres et sept hauts fonctionnaires qui y ont adhéré. Manière de montrer qu'on est solidaires de la politique du Président.

■ Une enquête effectuée par *Hayagan Jamanag* révèle que le parti Républicain aurait dépensé environ un demi-million de dollars à l'occasion de son congrès pour la réception et la décoration florale de la salle, alors qu'il n'a offert au Téléthon de la Fondation « Hayastan » qu'un peu plus de 6 000 euros. Le quotidien s'interroge sur l'origine de ces fonds et qualifie ce congrès de « festin pendant la peste ».

Société en déliquescence ?

C'est vite dit mais l'émotion dans la population est grande. De quoi s'agit-il ? Presque coup sur coup, deux faits divers ont marqué l'actualité arménienne : le viol d'une gamine de 8 ans il y a trois semaines dans un jardin public et le meurtre d'un adolescent de 13 ans dans son appartement par deux camarades d'école. « *La société arménienne fait montre de tolérance vis-à-vis de ce genre de crimes* », accuse une certaine presse. Est-ce la conséquence de l'espace considérable de liberté d'expression dont disposent les télévisions dans le monde.

En voulant se mettre au diapason de l'occident, certaines chaînes de télévision arméniennes, oubliant la notion d'éthique, font appel à des productions qui banalisent le crime, la violence, le sexe et la stupidité, alors que pendant 70 ans les media de l'ère soviétique exaltaient le travail, l'intelligence et la culture.

Pour cette société qui accorde aux enfants une place très particulière, le choc est brutal. Les temps ont changé. Les technologies nouvelles avancent à pas de géant, ouvrant des fenêtres sur un monde où bonnes mœurs et morale occupent malheureusement peu de place. L'Arménie va devoir s'adapter, les affronter si elle veut les maîtriser.

Sports

Jolis résultats de la représentation arménienne aux Championnats du monde d'haltérophilie à Goyang, en Corée du Sud. Avec 9 médailles (3 or, 4 argent et 2 bronze), l'Arménie est à la 3e place au classement général provisoire, derrière la Chine et la Kazakhstan. La Turquie est 6e, l'Azerbaïdjan avec une médaille d'argent est 11e. Nazik Avdalian (19 ans) devient championne du monde dans la catégorie des 69 kg, la représentante de l'Arménie a soulevé 147 kg en épaulé-jeté et 119 kg à l'arraché.

Un bonheur n'arrivant jamais seul, nos basketteuses du club « Hadis » de Yerevan ont battu l'équipe « Besiktas » d'Istanbul (score sans appel de 84 à 64) sur leur terrain dans le cadre du troisième tour de la Coupe d'Europe féminine de basket. Belle fin d'année pour les sportives arméniennes.

À propos de la ruralité

Voilà des années que nous préconisons le développement rural en Arménie dans les colonnes d'*Achkhavar* qui vient de trouver un écho dans les propos du directeur du Centre Arménien des Études Nationales et Internationales (ACNIS), Richard Guiragossian, qui n'y va pas de main morte. Lors d'un séminaire sur la pauvreté rurale et la démocratie en Arménie, celui-ci estime que l'avenir de l'agriculture arménienne est plus important que les relations de l'Arménie avec la Turquie ou l'Iran.

La grippe porcine A/H1N1 en Arménie

Cinq autres cas de la grippe porcine A/H1N1 ont été confirmés en Arménie, ce qui porte leur nombre à 35. Le ministre de la Santé a ordonné la distribution du médicament antiviral, le Tamiflu, dans tous les dispensaires. En accord avec le ministre de l'Éducation, les écoles ont fermé plus tôt que prévu.

Petit rappel : les symptômes de la grippe porcine se traduisent généralement par une température élevée, des maux de tête, des douleurs musculaires, toux, maux de gorge. Vomissements et diarrhée sont également possibles. Aussi faut-il se laver les mains fréquemment avec du savon et éviter d'embrasser.

Le difficile exercice du pouvoir

Les visites successives de responsables du Fonds Monétaire International et de la Banque Mondiale, n'auront pas été vaines à en juger par le discours pugnace du Premier ministre Tigran Sarkissian. Lequel, après avoir admis l'existence des oligarques qui ont monopolisé les secteurs clefs de l'économie arménienne et tiré de gros bénéfices, s'est engagé à assainir le milieu des affaires en Arménie, à sévir contre la fraude fiscale et à renforcer l'autorité de la loi. Vaste programme qui a dû faire sourire de nombreux parlementaires devant la révélation de ce secret de polichinelle par celui-là même qui a dirigé la Banque Centrale arménienne de 1998 à 2008.

Et d'expliquer que le pays doit apprendre à gérer la crise qui a fait apparaître les points vulnérables de l'économie arménienne d'une façon prononcée, le manque aigu d'argent à long terme et une absence d'établissements travaillant pour cela. L'existence des oligopoles nuit à la compétitivité, pose un sérieux défi et entraîne la distribution inégale de la charge fiscale, clame-t-il.

La crise ayant révélé les nombreux dysfonctionnements de la société arménienne, le Premier ministre annonce que le plan d'action du gouverne-

ment pour 2010 comporte entre autres l'accélération des réformes, l'accroissement de la lutte contre la corruption existant au sein même du gouvernement, comme l'ont vivement recommandé les représentants des grandes banques mondiales, moyens incontournables si on veut créer un climat propice aux affaires. Et d'énoncer sa vision : égalité devant la loi indépendamment de la position sociale, des richesses accumulées et des revenus. Il faut la transparence pour regagner la confiance du public. « Les grandes entreprises devront se plier à leurs obligations fiscales, c'est une question de dignité. Les agents de l'État y effectueront des contrôles. » Dans le collimateur de Tigran Sarkissian, les cinq cent hauts fonctionnaires d'Arménie qui devront déclarer leurs actifs et leurs revenus ainsi que ceux de leurs proches, chacun ayant compris que ces derniers sont très souvent les gérants de paille, les patrons de façade.

La seule manifestation de bonne volonté ne suffisant pas, reste à savoir maintenant de quels moyens concrets va disposer le Premier ministre pour conduire cette bataille contre la corruption qui est loin d'être gagnée tant il y a d'individus assumant de hautes fonctions impliqués. Et aussi quelles sanctions seront prises à l'encontre des contrevenants. De cela, il n'en a pas été question. Mais bon, ne faisons pas un procès d'intention. Nous jugerons aux actes.

Segway ? Kesaco

Connaissez-vous le Segway HT (Segway® Human Transporter) ? C'est le nouveau mode de transport électrique individuel qu'ont choisi d'utiliser ces jeunes gens à Yerevan et qui va sérieusement concurrencer la bicyclette et la trottinette. Le Segway est un monoplace où l'utilisateur est debout et n'a pas besoin de poser le pied par terre, ni pour trouver son équilibre ni pour avancer. C'est le premier moyen de transport à deux roues qui a une stabilisation dynamique, assurée par un système d'asservissement des roues grâce à des capteurs d'inclinaison appelés gyroscopes, avec des fonctionnalités uniques pour un moyen de transport à deux roues : marche avant et marche arrière ; rotation sur place (rayon de braquage nul) ; garde l'équilibre sur place. Son prix : environ 8 000 euros. Un nouveau modèle de Segway, conçu pour deux et produit par General Motors, est prévu pour être importé en Arménie. Il en coûtera 20 000 dollars.

Nouvel An en Arménie

Comme presque partout dans le monde, les jouets ont déjà envahi les vitrines des magasins joliment décorés de Yerevan et les gens ont commencé à faire leurs emplettes, sachant qu'en période de fêtes, les prix ont une singulière tendance à la hausse. Chaque année, la période de vacances en Arménie s'étale du 1er au 13 janvier durant laquelle règne dans la capitale une atmosphère de liesse populaire. Dans les foyers, les femmes s'affairent aux préparatifs culinaires pendant que les enfants se chargent des décorations et guirlandes. Treize jours de fatigue mais aussi treize jours de joie à l'occasion desquels des familles disloquées se reconstituent pour un temps. On vient de Russie, de Los Angeles, d'Europe pour de grandes retrouvailles durant quelques jours avec ceux restés au pays. Moments de bonheur, d'émotion et de larmes. Après la famille, l'usage veut que les voisins se rendent mutuellement visite, occasion de partager fruits secs, noix, boissons, pâtisseries et chocolat. Il en sera ainsi jusqu'au 13 au soir.

Hay's Club du Pays d'Aix

Le Hay's Club du Pays d'Aix, association arménienne d'Aix en Provence née il y a quelques semaines a été présentée au public vendredi 20 novembre, dans la salle des mariages de l'Hôtel de Ville d'Aix en Provence par son président Charles Der-Kevorkian. Celui-ci a dressé les objectifs ambitieux de l'association : construction d'un local de 300 m², grâce au soutien de la députée-maire d'Aix en Provence, Maryse Joissains Masini et une vaste programmation d'activités : chorale sous la direction du maestro Khatchig Yilmazian, apprentissage de l'arménien, musique, danse, cuisine arménienne, jeux, ainsi que des activités occasionnelles de culture et de loisirs. Achkar souhaite bonne route au Hay's Club du Pays d'Aix.

Copenhague

Les 192 États membres de l'ONU réunis à Copenhague au Danemark du 7 au 18 décembre dans le cadre de la Convention des Nations Unies sur le changement climatique jouent l'avenir du Monde. La conférence doit déboucher sur un accord plus contraignant que celui de Kyoto de 1997, accord à minima non signé par les États-Unis malgré le soutien de Bill Clinton et dont les buts n'ont pas été atteints. L'objectif est clair : il faut éviter une élévation supérieure à 2°C de la température terrestre moyenne par rapport à celle constatée en 1850 (période pré-industrielle). Au-delà, les experts du GIEC (groupe d'experts intergouvernemental sur l'évolution du climat créé en 1988 et qui a produit quatre rapports sur l'évolution climatique) pensent que la situation deviendra incontrôlable et imprévisible. Ces experts considèrent que l'influence de l'activité humaine, par l'émission de gaz à effet de serre, est la cause principale du réchauffement climatique.

Les conséquences du dépassement seraient catastrophiques pour l'homme par l'explosion de phénomènes climatiques extrêmes tels les cyclones, tempêtes, sécheresses et forte montée des eaux provoquant la disparition de quantité d'îles, le Bangladesh sera sous les eaux. Certains, largement minoritaires, contestent ces projections par le fait que l'on a déjà constaté par le passé ces profonds changements climatiques alors que l'industrie n'existait pas. Même s'il est probable que d'autres facteurs participent à ce phénomène, il n'empêche que la corrélation entre le réchauffement et la concentration de gaz carbonique a été montrée par les mesures effectuées à partir des « calottes glaciaires ». On estime que la température s'est élevée d'environ 0,8°C au XXe siècle. Personne ne peut soutenir que la nature va faire son affaire de la gestion des milliards de tonnes de gaz carbonique déversés dans la nature et que les scientifiques trouveront une solution.

Les intérêts divergents des pays (les riches veulent conserver leur avantage industriel, alors

que les pauvres ont besoin de se développer et donc polluer) rendent la négociation très difficile. Pour parvenir à l'objectif il faudrait réduire de 50 % les émissions mondiales de gaz à horizon 2050. Sans rentrer dans les détails, les défis et les investissements sont colossaux et les états industrialisés, montrant l'exemple, devraient avoir réduit leurs émissions entre 25 et 40 % dès 2020, accepter des transferts technologiques et contribuer financièrement aux efforts des pays en voie de développement.

La Chine, premier pollueur et leader de la fabrication des cellules photovoltaïques, s'est engagée à mettre en place une politique de réduction de ses émissions sans en préciser réellement le contenu, pour les États-Unis, l'administration Obama doit se battre contre les lobbies pétroliers et industriels pour engager son pays dans la voie d'une sagesse toute relative et très en retrait par rapport aux engagements européens. La préservation des puits de carbone (les océans et les forêts) et la réduction de l'utilisation des produits carbonés deviennent une absolue nécessité. L'Europe se montre à la pointe du combat, la Norvège veut devenir un pays « neutre » en carbone pour 2030. Le développement des énergies renouvelables (photovoltaïque, éolien, biomasse,...), les techniques de confinement du gaz carbonique (que certains contestent) et le bouleversement de notre mode de consommation seront les enjeux des prochaines décades. Si l'on arrêta toutes émissions aujourd'hui, la température pourrait croître encore de 0,5°C par l'effet d'inertie du système.

Alors même s'il existe des incertitudes, c'est maintenant qu'il faut agir. Mais compte tenu des profondes divergences d'intérêts et bien que l'on veuille rester optimiste, il paraît difficile d'imaginer que la conférence aboutisse à des accords contraignants pour les États qui reconnaissent cependant tous qu'il faut faire quelque chose.

Paul Haladjian

Infos diverses

■ Après le président Aliiev, c'est au tour de son ministre de la Défense, Safar Abiyev, de déclarer qu'en l'absence de résultats tangibles dans les négociations arméno-azéries, l'Azerbaïdjan n'aura d'autre choix que de recourir à la force pour résoudre le problème.

■ Encore une étude ! 52 % des Européens seraient contre l'entrée de la Turquie dans l'Union européenne. Premier critère de leur jugement, le manque de démocratie en Turquie et la crainte d'une forte immigration. Autrement dit, rien n'a changé.

■ Pour la première fois, une jeune créatrice de mode de 23 ans, originaire d'Artsakh, Ovsanna Petrossian, a participé au prestigieux concours international Rousskii Silouet. Déterminée à s'imposer dans le milieu très fermé de la haute couture, la jeune créatrice espère ouvrir bientôt son agence et participer, grâce à sa future notoriété, à la reconnaissance de l'Artsakh.

■ De qui est cette profession de foi : « Les mosquées sont nos casernes, les minarets nos baïonnettes, les dômes nos casques et les croyants nos soldats. » Réponse : Recep Tayyip Erdogan, en 1997, alors qu'il était maire d'Istanbul.

ASSOCIATION ARMÉNIENNE
D'AIDE SOCIALE

Au service des Arméniens
depuis 1890

Siège social 77 : rue La Fayette 75009 Paris
Tél. 01 48 78 02 99 – Fax 01 42 80 61 45
Mél. : aaas.paris@free.fr

Maisons de retraites médicalisées :
Montmorency (Val-d'Oise) : 01 39 83 20 67
Gonesse (Val-d'Oise) : 01 39 85 24 24
Saint-Raphaël (Var) : 04 94 19 51 50

En Arménie
FONDATION FRANCO-ARMÉNIENNE
POUR LE DÉVELOPPEMENT
13/3 Khandjian, Yerevan
frenchfun@web.am

ԻՆՔՆՈՐՈՇՄԱՆ ԻՐԱԽՈ՞ՒՆՔ, Թ՛է ՀՈՂԱՅԻՆ ԱՄԲՈՂՋՈՒԹԻՒՆ

Մինչքի խուճրը Լեռնային Ղարաբաղի հարցի խաղաղ լուծման նպատակով ստեղծուած է 17 տարի առաջ: Ունի 13 անդամներ՝ ԱՄՆ, Ֆրանսա, Ռուսաստան, Գերմանիա, Թուրքիա, Պելառուս, Ֆինլանտա, Իտալիա, Հոլանտա, Փորթուգալ, Շուէտ, Հայաստան ու Ատրպէյճան: Խուճրին համանախագահող երկիրներու՝ ԱՄՆ-ի, Ռուսաստանի եւ Ֆրանսայի ներկայացուցիչները, ԵԱՀԿ արտաքին գործոց նախարարներու խորհուրդի 17-րդ նստաշրջանի ընթացքին Աթէնքի մէջ հանդիպելով Հայաստանի ու Ատրպէյճանի արտաքին գործոց նախարարներուն, համատեղ յայտարարութեամբ մը հանդէս եկան, ուր տեղ գտած են 29 Հոկտեմբեր 2007-ին Մատրիտի մէջ ԵԱՀԿ Մինսքի խուճրին ընդունած հիմնարար սկզբունքները:

Արցախի հարցը բանակցութիւններու ճամբով լուծելու վերաբերեալ իւրաքանչիւր բարձր մակարդակի հանդիպման զարգացումները, թէ՛ Հայաստանի կողմէ, թէ՛ Ատրպէյճանի կողմէ նոյն պատկերը կը պարզեն: Հայաստանի արտաքին գործոց նախարարին համաձայն, յառաջիկայ արձանագրուած է, քանի որ յայտարարութեան մէջ առաջին անգամ ըլլալով կը նշուին երեք սկզբունք՝ ժողովուրդներու ինքնորոշում, հողային ամբողջութիւն եւ ուժի չկիրառում: Բայց դիւանագիտական յայտարարութեան յաջորդող օրն իսկ երկու երկիրներու նախարարները իրենց ելոյթներով հեռացան փաստաթուղթի ոգիէն: Ատրպէյճանի արտաքին գործոց նախարարը կրկին մատնանշեց իր երկրին 20 տոկոսը «գրաւող» Հայաստանը ու բռնի տեղահանուած 1 միլիոն ազգերի գաղթականները: Իրեն յաջորդող Ե. Նալպանտեանին կը մնար յիշեցնել, թէ հարցի լուծման համար յառաջացման հնարաւորութիւն ստեղծելու պահուն կողմերը պարտաւոր են խուսափիլ քայլերէ, որոնք կրնան խոչընդոտել խաղաղ գործընթացը, այդ շարքին՝ հարցի էութիւնն ու բանակցութիւններու ընթացքը ազատագրելու փորձերէ, ինչ որ ըրաւ Ատրպէյճանի նախարարը:

Ընդհանրապէս միջազգային դիւանագիտական փաստաթուղթերը յատկանշական են անով, որ կողմերը զանոնք կը մեկնաբանեն իրենց յարմար եղած ձեւով: Մանաւանդ երբ հնարաւորութիւն կը տրուի իւրաքանչիւր երկրի, ի նպաստ իրեն ներկայացնելու փաստաթուղթը, մինչեւ որ յայտնի դառնայ, թէ ի՞նչ պահուած է քարին տակ: Այս առթիւ հետաքրքրական են թրքական մամուլին խորհրդածութիւնն ու մեկնաբանութիւնը: «Ատրպէյճանն ու Հայաստանը ինչո՞ւ ուրախացան, երբ Մինսքի խուճրը յայտարարութեան մէջ շեշտը դրաւ մատրիտեան սկզբունքներու վրայ: Ուրախացան, որովհետեւ ըստ Պաքուի, այդ սկզբունքները կ'երաշխաւորեն Ատրպէյճանի հողային ամբողջութիւնը, իսկ Երեւան

համոզուած է, որ անոնք ինքնորոշման իրաւունք կու տան Լեռնային Ղարաբաղին: Այլ կերպ, «Մատրիտի սկզբունքներ»ը, Ատրպէյճանի ակնոցով, հարցի լուծման համար կը նախատեսէ Ատրպէյճանի սահմաններուն մէջ Լեռնային Ղարաբաղին ինքնավարութեան իրաւունքի շնորհումը, իսկ Հայաստան առաջ կը քշէ այն տեսակէտը, թէ սկզբունքները կը հաստատեն Լեռնային Ղարաբաղի Ատրպէյճանէն անջատուելու եւ անկախութիւն հռչակելու իրաւունքը: Մընէ ճիշդ, կամ ո՞վ է իրաւացի Երկուքն այլ, քանի որ ՄԱԿ-ը հաւասարապէս կ'երաշխաւորէ ե՛ւ պետութիւններու հողային ամբողջութիւնը, ե՛ւ ժողովուրդներու ինքնորոշման իրաւունքը: Աւելին, ՄԱԿ-ի Ընդհանուր Ժողովը 19 Դեկտեմբեր 1980 թուակիր որոշմամբ հաստատած է, թէ որեւէ պատճառաբանութեամբ կարելի չէ յետաձգել անկախութեան ձգտող ժողովուրդներու պահանջը: Սակայն նոյն ՄԱԿ-ի 24 Հոկտեմբեր 1970-ի Ընդհանուր Ժողովը ընդունեց մէկ այլ որոշում, յայտարարելով, որ ինքնորոշման իրաւունքը ինքնիշխան եւ անկախ պետութեան հողային ամբողջութեան վտանգման կամ մասնատման ձեռնարկումներու միջոց չի կրնար դառնար: Եկուր եւ հասկցի՛ր: Ահա թէ ինչո՞ւ կարեւոր նշանակութիւն պիտի ունենայ Լահէյի Միջազգային Ատեանի տալիք որոշումը: Սերպիոյ պահանջով եւ ՄԱԿ-ի հաւանութեամբ դատարանը կը քննարկէ Քոսովոյի անկախութեան օրինականութիւնը: Թէեւ անոր որոշումը չի կրնար փոխել ստեղծուած դրութիւնը, որովհետեւ ո՛չ չեղեալ կը յայտարարուի Քոսովոյի անկախութիւնը, ո՛չ այլ հնարաւոր է, սակայն վճիռը «սառած հակամարտութիւններու կարգաւորման համար կրնայ ուղեցոյցի դեր կատարել: Սպասել պէտք է տեսնելու համար, թէ ատեանը ինչ պէ՞ս պիտի համարէ «հողային ամբողջութեան սկզբունք»ը «ինքնորոշման իրաւունք»ի հետ, կամ հաշտութեան ի՞նչ միջոցներ պիտի թելադրէ:

ԱՆԹՈՅԼԱՏՐԵԼԻ

Ահազանգ կը հնչեցնէ Լալրենտի Միրզոյեան, Հայաստանի Հանրապետութեան Լեզուի Պետական Տեսչութեան պետը, ըստ որու, վերջերս Հայաստանի եւ յատկապէս Երեւանի մէջ յայտնուած են թրքերէն ու պարսկերէն բազմաթիւ ցուցանակներ եւ ցուցապատումներ: «Մենք կողմնակից ենք սահմանի բացման, սակայն մտահոգիչ է, որ Հայաստանի մայրաքաղաքին մէջ անտեսուի մայրենի լեզուն» կ'ըսէ ան:

Լ. Միրզոյեանի խօսքերով, այսօր ամէն քայլափոխի կարելի է հանդիպիլ «մայրենի լեզուի մասին օրէնք»ի բազմաթիւ խախտումներու: (Շար.ը տեսնել էջ 8)

ԱԹՈՒԱԿԻՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

Կ. ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԸ ԿԸ ՀԱՂՈՐԴԷ

ԾԵԿՈՑՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԻ

Ն. Ա. Տ. Մեսրոպ Ս. Պատրիարք Հայրը, ներքին գործոց նախարարութեան 20 Օգոստոս 1998 թուակիր եւ 194008 համար հրամանագրով հաղորդուած նախարարաց խորհուրդի 18 Սեպտեմբեր 1961 թուակիր եւ 5-1854 համար որոշման գրի տրամադրութեանց համաձայն 4 Հոկտեմբեր 1998-ին ընտրուած էր Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարք: Նախարարաց խորհուրդը 2 Նոյեմբեր 1998 թուակիր եւ 98-11964 համար որոշման գրով Նորին Ամենապատուութեան շնորհած էր արտաքոյ եկեղեցւոյ սքեմ կրելու արտօնութիւն:

Մինչեւ իր անհանգստանայր, Ն. Ա. Տ. Մեսրոպ Ս. Պատրիարք Հայրը հովուապետական ցուպ ի ձեռին շուրջ ինը տարիներ կատարեց իր պաշտօնը, հաւատարիմ մնալով իր ուխտին:

Աթոռոյս Պատկառելի Կրօնական Ժողովը նկատի ունենալով Ն. Ա. Տ. Մեսրոպ Ս. Պատրիարք Հօր ընտրուած ըլլալու հանգամանքը, 24 Դեկտեմբեր 2008-ին յայտարարած էր Նորին Ամենապատուութիւնը ցմահ Հոգեւոր պետ ճանչնալ Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարքական Աթոռի Հոգեւոր իրաւաստութեան սահմաններուն մէջ ապրող մերազն հաւատացեալ ժողովուրդին: Նաեւ 2 Մարտ 2009-ին որոշած էր ի պահանջել հարկին դիմում ներկայացնել աթոռակից-պատրիարքի մը ընտրութեան համար:

Այսու մերազն ժողովուրդին կը յայտարարենք, թէ Աթոռոյս Պատկառելի Կրօնական Ժողովը 13 Նոյեմբեր 2009-ի նիստին որոշած է աթոռակից-պատրիարքի ընտրութեան դիմում ներկայացնել:

Պատրիարքական Փոխանորդ՝ Գեղ. Տ. Շահան Ս. Արք. Սվաճեան, Պատկառելի Կրօնական Ժողովոյ Ատեանապետ՝ Գեղ. Տ. Արամ Ս. Արք. Աթէշեան, Ատեանադպիր՝ Արք. Տ. Գրիգոր Աւագ Քհնյ. Տամատեան 3 Դեկտեմբեր 2009, Հինգշաբթի, ժամը 15-ին ներկայացան կուսակալութեան պաշտօնարան եւ դիմում նագիրը յանձնեցին Սթանպուլի կուսակալ Մուսամէր Կիւլէրի:

Մեծայարգ կուսակալը հետաքրքրուեցաւ Նորին Ամենապատուութեան առողջական վիճակով, խոստացաւ նկատի ունենալ ներկայացուած խնդրանքը եւ փոխանցել ներքին գործոց նախարարութեան առ ի տնօրինութիւն պատշաճին:

Սրբազան Հայրերը շնորհակալութիւն յայտնեցին ընծայուած ջերմ ընդունելութեան, մանաւանդ Նորին Ամենապատուութեան նրկատմամբ ցուցաբերուած հետաքրքրութեան համար:

ԴԻՒԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԻ

3 Դեկտեմբեր 2009

ԴԵՍՊԱՆ ՄՈՐԿԸՆԹԱՈՒԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆԸ

Հայոց Յեղասպանութեան եւ տեղահանութեան դէպքերը միջազգային հանրութեան ծանօթացնելու համար կարեւոր դեր խաղացած, ԱՄՆ-ի այդ ատենուան Օսմանեան կայսրութեան մօտ դեսպան Հէյնրի Մորկընթաուի անձնական գրադարանը յանձնուած է Ուաշինկթընի Ամերիկայի Հայոց Յեղասպանութեան Թանգարանին: Այս առթիւ գրադարանին ժառանգորդը դեսպանին թոռը ըսած է. «Ես պարզապէս դեսպան Մորկընթաուի ժառանգութիւնը կը փոխանցեմ անոնց, որոնց ան իսկապէս կը պատկանի»:

Ասպարէզով իրաւարան Հ. Մորկընթաու 1913-ին Կ. Պոլիս նշանակուած ըլլալով, դիւանագիտական գործունէութեան տարիներուն գրադարան մը կազմած է, որպէսզի աւելի յազազափար ունենայ շրջանի պատմութեան եւ ժողովուրդներուն մասին: Այս ձեւով ստեղծուած գրադարանը վեցերորդ հարուստ հաւաքածոն է ցեղասպանութեան եւ անոր յաջորդած ժամանակաշրջանի նիւթերու առումով, որոնք որպէս նուիրատուութիւն յանձնուած են թանգարանին:

Ամերիկեան հեղինակաւոր The Wall Street Journal ալ, վերապրող 99-ամեայ հայուհիի մը վկայութիւններով, Հայոց Յեղասպանութեան մասին տեսահոլովակ մը տեղադրած է համացանցային կայքին վրայ, բազմաթիւ լուսանկարներով: Ըստ տեղեկութեանց տեսահոլովակը ամենէն շատ դիտուած 10 նիւթերուն մաս կը կազմէ:

ՕՊԱՄԱՅԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆ ՆԱՄԱԿԸ

Յայտնի դարձած է, որ ԱՄՆ-ի նախագահ Պարաք Օպամա 20 Նոյեմբեր թուակիր նամակ մը ուղարկած է Ամերիկայի Հայկական Համագումարի (ԱՀՀ) հոգաբարձուներու խորհուրդի նախագահին, ուր ան Հայաստանի եւ Թուրքիոյ միջեւ յարաբերութիւններու կարգաւորման ուղղուած երկխօսութիւնը որակած է պատմական: Հոն նշուած է նաեւ, թէ յարաբերութիւններու բնականոնացումը պէտք է տեղի ունենայ առանց նախապայմաններու:

Նամակը պատասխանն է 9 Մեպտեմբերին ԱՄՆ-ի հայ համայնքի ներկայացուցիչներուն կատարած գրաւոր դիմումին: Անոնք, աջակ-

ցութիւն յայտնելով հայ-թրքական բանակցութիւններուն, յայտարարած էին, թէ ԱՄՆ-ն պէտք է թելադրէ Թուրքիոյ հրաժարելու երկխօսութիւնը կապել արցախեան հարցի լուծման, եւ հրաւիրած Պ. Օպաման՝ կատարել նախընտրական խոստումն ու ճանչնալ Հայոց Յեղասպանութիւնը: «Եթէ բնականոնացման գործընթացը ԱՄՆ-ն օգտագործէ որպէս ցեղասպանութիւնը չճանչնալու պատրուակ, յուսախարութիւն պիտի պատճառէ եւ հարուած տայ յարաբերութիւններու կարգաւորման» գրած էին հայ համայնքի ներկայացուցիչները: Պատասխանին մէջ ԱՄՆ-ի նախագահը կրկին խուսափած է գործածել ցեղասպանութիւն բառը, նախընտրելով «20-րդ դարու մեծագոյն ողբերգութիւններէն մէկը» ձեւակերպումը, թէ եւ չէ մոռցած շեշտել, թէ անցեալի կարծիքը ի գորու կը մնայ:

ԹՈՒՐԷՒՈՅ ԹԵՐԱՑՈՒՄՆԵՐԸ

International Herald Tribune թերթը իր եւրոպական հրատարակութեան Դեկտեմբեր 7-ի թիւին մէջ հրապարակած է Եւրոպայի Հայ Դատի Թանձնախումբին նամակը, ուր կակնարկուի Թուրքիան Եւրոմիութեան անդամ դարձնելու հարցին: Հոն յանձնախումբը կոչ կ'ընէ միութեան անդամներուն, որ Թուրքիան լիիրաւ անդամ դարձնելէ առաջ նկատի ունենան անոր թերացումները:

«Եւրոպան արժէքներու միութիւն մըն է» խորագիրը կրող նամակին մէջ շեշտուած է, թէ Եւրոմիութեան նորընտիր առաջին նախագահ Հերման վան Ռոմփոյ յստակ կերպով յայտնած է, որ Թուրքիա իր ներկայ կացութեամբ խոտոր կը համեմատի Եւրոմիութեան արժէք ու չափանիշներուն: Թէ Թուրքիա հակառակ տուած խոստումին կը շարունակէ փակ պահել իր օդակայաններն ու նաւահանգիստները կիպրական օդանաւ եւ նաւերուն առջեւ: Միաժամանակ կը մերժէ ճանչնալ Հայոց Յեղասպանութիւնը: Կ'ոտնակոխէ փոքրամասնութեանը ընկերային, քաղաքական ու կրօնական իրաւունքը: չի բարեկարգեր արդարադատական համակարգը:

Հետեւաբար, Եւրոպայի Հայ Դատի Թանձնախումբը կոչ կ'ընէ Եւրոմիութեան, որ անդամակցութեան բանակցութիւնները շարունակելու համար յստակ նախապայմաններ զնէ:

ԷՐՏՈՂԱՆ ՄԻՇՏ ՊԵՂՈՂ

Թուրքիոյ վարչապետ Ռ. Թ. էրտողան կը շարունակէ հայ-թրքական յարաբերութիւններու կարգաւորումը կապել Արցախի հարցին հետ: Այս անգամ, ան այդ մասին արտայայտուած է Ուաշինկթընի մէջ նախագահ Պարաք Օպամայի հետ ունեցած հանդիպումէն ետք, նախագահին ներկայութեամբ:

Երկու քաղաքական գործիչներու զրոյցին յաջորդող մամլոյ ասուլիսի ընթացքին Պ. Օպամա շնորհաւորած է էրտողանը հայ-թրքական յարաբերութիւններու բնականոնացման տանող քայլերու կապակցութեամբ եւ քաջալերած է զայն շարունակել այդ ուղղու-

թեամբ աշխատանքը: Իր կարգին Ռ. Թ. էրտողան անդրադառնալով յիշեալ յարաբերութիւններուն ըսած է. «Քննարկեցինք նաեւ հայ-ատրպէյճանական յարաբերութիւնները, որոնք շատ կարեւոր տեղ ունին հայ-թրքական յարաբերութիւններու ծիրին մէջ: Քննարկեցինք ԵԱՀԿ Մինսքի խումբի գործունէութիւնն ու այն քայլերը, զորս խումբը կրնայ առնել գործընթացը խթանելու համար: Այդ հարցին մէջ յառաջընթացը դեր կ'ունենայ ամբողջ գործընթացին վրայ, քանի որ հայ-թրքական յարաբերութիւններուն կարգաւորումը մեծապէս կապուած է այդ հարցին հետ եւ թրքական կողմը հաստատակամ է այդ ուղղութեամբ ընթանալ այդ հարցին կապակցութեամբ»:

Ամերիկեան համալսարանի մը մէջ ըրած ճառախօսութեան առթիւ ալ, էրտողան անդրադառնալով Հայոց Յեղասպանութեան, առանց դոյզն շիկնումի ըսած է. «Իմ նախնիներս ցեղասպանութիւն չեն բրած, չէին կրնար ալ ընել»: Գալով հայ-թրքական համաձայնութիւններուն, Ռ. Թ. էրտողանի համոզումն է. «Մինսքեան խումբը որքան շուտ լուծում գտնէ, այնքան կը դիրացնէ համաձայնութիւններուն վաւերացումը»:

ԱՅՑԵԳԻՆԸ 100.000 ՍԹԵՐԼԻՆ

Անգլիական The Daily Telegraph թերթը գրած է, որ Ատրպէյճանի Գարատաղ շրջանի մէջ կառուցուող AzMeCo գործարանի հիմնադրման արարողութեան մասնակցելու համար Մեծն Բրիտանիոյ նախկին վարչապետ, այժմ Եւրոմիութեան Մերձաւոր Արեւելքի հարցերով յատուկ դեսպան Թոնի Պլէյթը 100.000 սթերլին (մօտ 110.000 եւրօ) ստացած է: Թերթը ակնարկած է, որ ամենայն հաւանականութեամբ վճարումը կատարուած է մեծան կազմ գործարանի սեփականատէր ատրպէյճանցի Նիգամի Փիրիբեւի կողմէ, քանի որ Պլէյթը ազերի գործարարին անձնական հիւրի հանգամանքով ժամանած է Պաքու, աւելցնելով, որ գործարանը կարեւոր վարկ ստացած է Վերակառուցման եւ Զարգացման Եւրոպական Դրամատունէն:

Իսկ, ըստ ատրպէյճանական «Ազատութեամբ» թերթին Փիրիբեւեը իրենց գործունէութիւնը սկսած են ԱՄՆ-ի մէջ: Նիգամի Փիրիբեւ ամերիկեան նախալին ընկերութեան մը ղեկավարը եղած է ու Թ. Պլէյթի Ատրպէյճան այցելութիւնը կազմակերպուած է Փիրիբեւի ԱՄՆ-ի գործակալներուն կողմէ:

Անգլիական թերթը կը նշէ նաեւ, որ վարչապետի պաշտօնէն հեռանալէն ի վեր, միջազգային բանախօսութիւններու կամ նման այլ ձեռնարկներու մասնակցելու միջոցով Թոնի Պլէյթը արդէն 14 միլիոն սթերլինի հասնող համաստակայն կոկիկ գումար մը ապահոված է:

«ԱՆԻՆ՝ ՈՐՊԷՍ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՏԵՂԱՄԱՍ»

«Անին՝ որպէս համազործակցութեան տեղամաս» նախագիծը կը նախատեսուի կեանքի կոչել 2010-ին՝ Պատմական Արդարադատութեան եւ Հաշտեցման Հիմնարկի (IHJR, Լա Հէյ) հովանիին տակ՝ «ԻԿՕՍՕՍ / Հայաստան» եւ «Անատոլու Քիւլթիւր» հասարակական կազմակերպութիւններուն գործընկերութեամբ: Ըստ «ԻԿՕՍՕՍ / Հայաստան»ի նախագահ Գաբրիէլ Գիւրջեանի, նախագիծին իրականացման հիմնական նպատակը ժառանգութեան՝ իրրեւ համընդհանուր արժէքի նկատմամբ գիտակցութեան ձեւաւորումն է, մասնագէտներուն միջեւ փորձի փոխանակման անհրաժեշտութեան գիտակցումը, ժառանգութեան նման օրինակներու նկատմամբ տարաշրջանին մէջ նոր հայեացքի ձեւաւորումը, Անիի յուշարձաններուն անաչառ հանրահռչակման միջոցով մշակութային գրօսաշրջիկութեան խթանումը:

Ըստ Գիւրջեանի դիտարկումին, համագործակցութիւնը թոյլ պիտի տայ կողմերու մասնագէտներուն՝ մերձեցնել գիտական եւ մեթոտական այն հարցերուն շուրջ, զորս կ'առաջադրեն կիսուած ժառանգութիւններ հանդիսացող պատմական վայրերը: Նաեւ կ'ակընկայուի, որ այս նախագիծին իրրեւ արդիւնք՝ Հայաստանի եւ Թուրքիոյ հանրապետութիւններուն կողմէ Անին իրրեւ անդրասահմանային ժառանգութեան օրինակ պիտի ներկայացուի Համաշխարհային ժառանգութեան ցանկին մէջ անցնելու համար:

Նախագիծին կատարման համընթաց հայ եւ թուրք շարժապատկեր արտադրողներուն կողմէ կը նախատեսուի միասնաբար ստեղծել Անիի մասին վաւերագրական շարժանկար, որ պիտի ներկայացնէ անցեալի հոգեւոր ուղիերը կրող հնավայրը եւ զայն սերունդներուն համար ապրեցնելու մեթոտեայ ջանքերը՝ ներառեալ նախագիծին արդիւնքները:

Մրկամեայ նախագիծին նպատակն է ստեղծել Անիի թուայնացում ամբողջական արխիւի ստեղծումը եւ Անիի վերաբերեալ ցուցահանդէսի կազմակերպումը՝ ըստ հայկական, թրքական եւ այլ պատմական աղբիւրներուն, ինչպէս նաեւ նախագիծի ծիրին մէջ իրականացած ուսումնասիրութիւններու, հնագիտական հետազոտութիւններու եւ վերականգնողական աշխատանքներու արդիւնքներուն հրատարակումը: Նախագիծը աշխատանք կը

Ս. ՊԱՏԱՐԱԳԸ ՊԱՇՏԱՄՈՒՆՔ Է, ԹԷ ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ

Հարցումը կրնայ շատերուն տարօրինակ կամ անտեղի թուիլ, բայց ի տես Կիրակի, 13 Դեկտեմբերին Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ կատարուածին՝ պատասխանի կը կարօտի: Թէեւ, ոմանց համար աւելորդ է անգամ նման հարցադրում մը ընել, բայց եւ այնպէս, յայտնի դարձաւ, որ ոմանց պարագային ալ ճշդումը անհրաժեշտ պէտք է նկատուի:

Ուրեմն: Հոգեւոր Վարդապետի ծննդեան 140-ամեակը նշելու նպատակով որոշուել է, որ օրուան Ս. Պատարագի երգեցողութիւնը կոմիտասեան եղանակով կատարէ Փարիզի Սիփան-Կոմիտաս երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Կարպիս Ափրիկեանի: Չունարկը ինքնին անվերապահօրէն եւ անտարակոյս՝ ողջունելի: Բայց նաեւ որոշուել է, որ խորանի սարկաւազի բաժնի երգեցողութիւնը ստանձնէ փարիզեան շրջանի հոգեւոր հովիւներէն Մայրագոյն Վարդապետ մը, իսկ օրուան ճաշու շարականն ալ կարդան շրջանի նոյն եկեղեցիէն քանի մը երգողներ: Կարգադրութիւնը կատարուած է Ապրիլ ամսուան մէջ: Այս կէտն ալ գնահատելի՝ քանի որ վարժենք վերջին վայրկեանի կարգադրութիւններու:

Կացութիւնը այս ձեւով ներկայացնելէ ետք, եւ հարցումներու շարքին անցնելէ առաջ յիշեցնենք, թէ Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ ընդմէջէն Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ ծառայութեան լծուած եւ դպիր գիտակցութիւն ունեցող դժբախտաբար փոքրաթիւ, սակայն պարտականութեան զարցումի համոզումը ըմբռնած քանի մը սպասարկողներ կան, գլխաւորութեամբ երաժշտապետի մը, որոնք կ'ապահովեն բոլոր ժամերգութիւնները եւ կիրակիէ զատ օրերու պատարագի երգեցողութիւնը առանց դոյզն ակնկալութեան՝ քանզի լուծը քաղցր է իրենց համար եւ բեռը՝ թեթեւ: Այս դպիրներէն երկուքին, որոնցմէ մին միայն Փարիզի եկեղեցւոյ մէջ ունի 42 տարուան ծառայութիւն, իսկ միւսն ալ դարձեալ միայն նոյն տեղը 30 տարուան, սարկաւազութեան աստիճան ալ շնորհուած ըլլալուն, անոնք կիրակնօրեայ պատարագներու մատուցման կը մասնակցին խորանի եւ Ս. Սեղանի սպասարկութեամբ:

Արդ՝ որո՞նք են պատճառները, որ անցեալ ութ ամիսներու ընթացքին ո՛չ երաժշտապետ, ո՛չ սարկաւազ եւ ոչ ալ ծխական խորհուրդ, որուն ըստ կանոնագրի նպատակներէն են «վարել կրօնական գործերու ընդհանուր տեսչութիւնը, երաշխաւորելով Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ կրօնական Պաշտամունքին կատարումը», «անարատ պահել Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Դաւանութիւնն ու Աւանդութիւնները», անտեսուած են, եւ տեղ-

եակ չեն պահուած եղած կարգադրութեան, երբ անդին շատեր առաջին օրերէն արդէն իմացեր էին այդ մասին: Արհամարհանքի՞ միայն արժանի են անոնք, որ ազգային պարտականութիւն մը կատարած ըլլալու հոգեկան գոհունակութեամբ կը ծառայեն ազգային հաստատութիւններէն ամենավեհին, առանց փառք ու մեծարանք փնտռելու, եւ ոչ ալ ոսկեայ շքանշան կամ ճպտի փայլէն հրապուրուած: Կարելի չէ՞ չզլանալ անոնցմէ ալ ամէն մարդ արարածի ցոյց տրուելիք յարգանքէն՝ գոնէ փշուր մը: Անհրաժեշտ է յիշեցնել, թէ ոմանց համար կարգ, կանոն, արժանապատուութեան զգացում մարդկային մնայուն արժէքներ են, եւ ո՛չ եզրեր՝ բառարանի մը սխեմաներուն վրայ նիրհելու դատապարտուած:

Շարունակելով՝ կարելի՞ է հրահանգել ծուխի մը հոգեւոր հովիւին, աստիճանով ալ Մայրագոյն Վարդապետ, որ իրեն հոգատարութեան յանձնուած հօտը լքէ եւ երթայ երգելու սարկաւազի բաժնի մը: Մ'ըր մնաց հանդիսաւոր ուխտը: Ամէն հրահանգ լուելայն գործադրելի՞ է: Կարելի՞ է այս պատճառով փակել եկեղեցի մը, եւ համայնքի մը հաւատացեալները գրկել կիրակնօրեայ պաշտամունքէն: Գալով օրուան ճաշու շարականին՝ Յարութեան ԳԿ. ճաշու շարականը չափաւոր երգուելու պարագային ալ առաւելագոյն երկու վայրկեան հազիւ կը տեւէ: Ի՞նչ խորհիլ թէ այսքան պարզ ու դիւրին կտոր մը ութ ամսուան մէջ՝ երգչախումբը ստրկելու, ղեկավարն ալ ստրկեցնելու կարողութիւնը չունէին, որ ստիպուեցան օգնութեան կանչել այլ երգողներ: Ուզողը կրնայ աւելցնել, թէ այս պարագային ինչո՞ւ համար անտեսուած եւ արհամարհուած են Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ եկեղեցւոյ երաժշտապետն ու դպիրները:

Դեռ, ծանրակշիռ երեւոյթ մը. եկեղեցւոյ հետ հեռուէն ալ բնաւ կապ չունեցող անձ մը, ի՞նչ որ ալ ըլլայ ասպարէզը ու մասնագիտութիւնը, նոյնիսկ վաստակաւոր գործիչ այլ յարգամեծար մարդի մը մէջ, ինչպէ՞ս կը համարձակի եւ կը յանդգնի առաջարկել եւ պարտադրել քմահաճ կարգադրութիւն մը, թեթեւամտութեամբ անտեսելով ու արհամարհելով կարգ ու կանոն, նաեւ վաստակ ու ծառայութիւն: Եւ ինչպէ՞ս նման առաջարկի մը հաւանութիւն կը յայտնուի:

Կարգարանայ Հարցումը՝ Ս. Պատարագ պաշտամունք է, թէ՛ երգահանդէս:

Երեւոյթը պարզուած ըլլալով համայնքին, իրաւացիօրէն սպասելի է, որ հարցումները ստանան հրապարակային լուսաբանութիւն:

Ձայս՝ առ որ անկ է:

ՊԵՐՃ ՄԱՍԼԱՔ

տանի Անին առաջին հերթին ներկայացնելու իրրեւ մշակութային կամուրջ՝ Հայաստանի եւ Թուրքիոյ միջեւ մշակութային համագործակցութիւն ու փոխըմբռնում ձեւաւորելու ճանապարհին:

ԿԱՐՂԱՅԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱՍԵՅԷՔ
«ԱՇԽԱՐՀ»
Հայ թիւթի Հայ տունին բարեկամն է

ԱՒԱՆԴԱԿԱՆ ՏՕՆԵՐ

Ս. ՅԱԿՈԲ ՄԾԲՆԱՅ ՀԱՅՐԱՊԵՏ

Հայ ժողովուրդը իր հաւատքէն մեկնած եւ անոր հանդէպ ունեցած եւ որդեգրած սէրէն ու յարգանքէն՝ իր հոգեկան տունն ալ հարլուտացած է բազմազան սուրբերով, անոնց համար ուխտի օր ալ նշանակելով: Մեր ազգին համար նշանակութիւն ստացած անձնաւորութիւն մըն ալ Ս. Յակոբ Մծբնայ Հայրապետն է, որուն անուան տօնախմբութիւնը այս տարի գուգադիպեցաւ Դեկտեմբեր 12-ին: Սկսեալ Դեկտեմբերի Հայ Եկեղեցին եւ ժողովուրդը բացառիկ սէր եւ ակնածանք տածած է հանդէպ հայրապետին: Համաձայն գոյութիւն ունեցող հայկական աւանդութիւններուն, նոյն օրը ընտանեկան յարկերու տակ տեղի կ'ունենան ուրախալի ընդունելութիւններ եւ այս առիթով կը շնորհաւորեն Յակոբ անունը կրողները:

Յակոբ Հայրապետ ծնած է Մծբն, այժմ Նուսայիս (Թուրքիա), հիւսիսային Միջագետքի Սուրիոյ հետ թրքական սահմանին մօտ, սուրիական Գամշլը քաղաքին ճիշդ դէմը: Մենդեան թուականը կը մնայ անյայտորոշ է սակայն, որ վարձանած է 338-ին: Ազգային աւանդութիւն մը կը կարծէ, թէ գաւակն է Անակի քրոջ՝ Խոսրովուհիի, որով Լուսաւորչի հօրաքեռորդին եղած կ'ըլլայ, ըստ այլոց ալ՝ Յակոբ բնիկ Մծբնացի ասորի մըն է: Իր մասին կենսագրական մանրամասնութիւններ կը պակսին: Մեզի հասած տեղեկութիւններէն կրնանք քաղել, թէ ուսանած է Կեսարիա, սրբակեաց կեանք մը ապրած է Մծբնի մէջ, ուր ինքզինք ենթարկած է ժամանակի ճշմարտական խստաբեր սովորութիւններուն: Կ'ըսուի նաեւ, թէ Կեսարիոյ մէջ իր հոգեւորական կրթութիւնը ստացած է Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի հետ: Իբրեւ հռետոր եւ հրաշագործ համբաւն ու ժողովրդականութիւնը տարածուած ըլլալով Անտիոքի Միլիտոս Հայրապետը Ամիտի մէջ զայն եպիսկոպոս կը ձեռնադրէ Մծբնի Աթոռին, հաւանաբար 330 թուականին:

Ս. Յակոբ օտուտած ըլլալով վարչական կարողութիւններով ալ, մեծ ծառայութիւններ կը մատուցանէ նաեւ քաղաքական գետնի վրայ: Կը պատմուի, թէ պարսիկ Շապուհ Բ արքան աշխարհածաւալ իր արշաւանքով երբ կը հասնի Մծբն, կը պաշարէ քաղաքը, բայց չի յաջողիր գրաւել զայն, շնորհիւ հայրապետին կողմէ առնուած իմաստուն միջոցառումներուն: Պատմութիւնն ալ կը հաստատէ պարսից անյաջողութիւնը Մծբնի պաշարման առթիւ: Հաւանաբար պատմական այս իրողութիւնը նկատի ունենալով, հետագային Ս. Ներսէս Շնորհալի գեղեցիկ շարական մը կը ձօնէ Ս. Յակոբին՝ «Յաղթող եւ Սուրբ Հայրապետ», որ տօնի օրը կ'երգուի իբր Օրհնութեան շարական: Ս. Յակոբ եղած է հմուտ կրօնագէտ եւ դաւանագէտ. մասնակցած է Նիկիոյ 325 թուականի եկեղեցական հայրերու Տիեզերական Առաջին ժողովին, ուր 318 հայրապետներ իմրագրեցին քրիստոնէական Հաւատոյ Հանգանակը. եռանդուն զործունէութիւն տարած է մանաւանդ Սասունի եւ շրջա-

կայ գաւառներուն մէջ: Տեղին է յիշել, որ Ս. Գրիգոր Նարեկացին ալ հիացող մը եղած է Մծբնայ Հայրապետին եւ անոր նուիրած է իր ներբողներէն մին:

Ս. Յակոբ Մծբնայ Հայրապետին կը վերագրուի եւս Արարատի գագաթը բարձրանալու յանդգնութիւնը, որպէսզի հաստատէ ջրհեղեղի ճշմարտութիւնը, տապանին փայտէն կտոր մը բերելով: Ըստ աւանդութեան, վերելքին ամբողջ նուաճումը անհասարկ կ'ըլլայ, եւ երբ յոգնած ծերունին հանգչելու համար կը քնանար, հրեշտակ մը գնահատելով անոր ցուցաբերած զօրաւոր հաւատքը քովը կը ձգէ մատուցը: Ս. էջմիածնի գանձատան մէջ ցարդ կը պահուի Ս. Յակոբի բերած տախտակէն մաս մը, որ քարացած փայտի կտոր մըն է:

Արեւելեան Եկեղեցիներուն մէջ ու յատկապէս հայ եւ ասորի շրջապատէն ներս ամենէն յարգուած սուրբերէն ըլլալով, Ս. Յակոբ Մծբնայ յատուկ ժողովրդական բարեպաշտութեան առարկայ է Հայոց մէջ եւ մեր տօնացոյցին գլխաւոր եւ հնաւանդ տօներէն մէկն է անոր յիշատակը: Մասիսի ստորոտը գոյութիւն ունեցած է Ս. Յակոբի անուան վանք մը, որ 1840-ին երկրաշարժի մը ընթացքին կործանած է: Իսկ Մծբն, Տիգրան Մեծի օրով կը մտնէր հայկական թագաւորութեան սահմաններուն մէջ: Եղած է քրիստոնէութեան կարեւոր կեդրոն. հայ բնակչութիւնը գրեթէ ամբողջութեամբ զօհ գացած է ցեղասպանութեան: Աւերակ վիճակի մէջ կը մնայ Ս. Յակոբայ պատմական եկեղեցին: Վերապրողներ եւ մերձակայ Գամշլը քաղաքը ապաստան գտնող հայ գաղթականներ հոն կը հիմնեն եկեղեցի եւ զայն կ'անուանեն Ս. Յակոբ:

Քաղեց՝ ՊԵՐՃ ՄԱՍԼԱՔ

ՎՐԱՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ ԿԸ ԽՈՍՏԱՆԱՅ

Հայաստանի արտաքին գործոց նախարարութեան մամուլի ու տեղեկատուութեան վարչութիւնը կը տեղեկացնէ թէ Համայն Վրաստանի կաթողիկոս-Պատրիարք Իլիա Բ. իր նստավայրին մէջ՝ Դեկտեմբերի սկիզբը ընդունած է Հայաստանի դեսպան Հրաչ Միլվանեանն ու Վրաստանի Թեմի Առաջնորդ Վազգէն Եպս. Միրզախանեանը: Հանգամանօրէն քննարկուած են Վրաստանի մէջ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ կարգավի-

ՆՈՐ ՀԱՏՈՐ

ՊԱՏՄՈՒԱԾՔ ՈՒ ՅՈՒՇԵՐՈՒ

Հաճոյքով ստացանք մեր ժրջան աշխատակից Սուրէն Շէրիքի «Իսթանպուլ – Փարիզ – Լոս Անճելոս. Պատմաւածքներ – Յուշեր» խորագրեալ հատորը, յոյս տեսած Երեւանի «Գասպրինտ» տպարանէն:

Ինչպէս ենթախորագրէն ալ յայտնի կը դառնայ Ս. Շէրիք հոս հաւաքած է պատմուածք եւ յուշեր, որոնց մէկ մասը մամուլի էջերուն վրայ տեղ գտած են արդէն: Մամուլին ընդհանրապէս գիտական-այժմէական նիւթերով աշխատակցող հեղինակին պատմուածք եւ յուշերու առաջին հատորն է այս, որ կը պարունակէ 13 պատմուածք եւ մանկական ու դպրոցական կեանքէ 4 յուշագրութիւն: Պատմուածքները, որոնցմէ մէկուն խորագիրը տրուած է նաեւ հատորին, առօրեայ կեանքէ պատկերներ են: Երկրորդ մեր մօտ կը վերականգնանք օրէ օր ալ աւելի յիշատակ դարձող մեր տոհմիկ ու ազգային աւանդութիւններէն քանի քանիներ:

Կորով ու յաջողութիւն կը մաղթենք Սուրէն Շէրիքին իր գրական գործունէութեան մէջ:

ԱՆԹՈՅԱՏՐԵԼԻ (Էջ 5-էն)

Լոյս կը տեսնեն բազմահարիւր սխալներով զիրքեր. օրինակ, բնապահպանական նշանակութեան եզրերու եւ բառակապակցութիւններու բացատրական բառարանը կը պարունակէ շատ կարեւոր թիւով ուղղագրական, ոճական, քերականական, կետադրական սրխալներ: «Գրաքննութեան ջնջուիլը չի նշանակիր, որ ամենաթողութիւն պէտք է ըլլայ, եւ ով ինչպէս ցանկայ, այնպէս վերաբերում ունենայ մայրենիի նկատմամբ» ըսող տեսչութեան պետը, կը նշէ նաեւ, որ Հայաստանի մէջ կան ուսումնական հաստատութիւններ, որոնք հայերէնէ ընդունման քննութիւն չեն կազմակերպեր, հակառակ լեզուի մասին օրէնքի պահանջին:

Հավրենտի Միրզոյեան կը յայտնէ, որ վարչական իրաւախախտումներու վերաբերեալ օրէնքին մէջ ընդգրկուած են տեսչութեան առաջարկները, որոնց համաձայն, Լեզուի Տեսչութեան ցարդ անզօր պետին տրուած են որոշ լրացուցիչ իրաւաստութիւններ:

Բայց ո՞վ պիտի ողբայ իր մայրենիին համար ու հարց պիտի տայ, թէ ինչո՞ւ ամբողջ ժողովուրդ մը թողած է, որ օրէ օր օտարանայ, տկարանայ, աղքատանայ, կորսուի, գործածութենէ իյնայ լեզու մը, որ կերտուած է զայն կերտողներու արեան գնով:

ճակին, կարգ մը հայկական եկեղեցիներու պատկանելիութեան, հայկական յուշարձաններու, եկեղեցիներու պահպանութեան եւ վերանորոգման վերաբերեալ հարցերը: Վրաց պատրիարքը վստահեցուցած է, որ նշուած խնդիրները պատշաճ լուծում կը ստանան Վրաստանի հոգեւոր եւ աշխարհական իշխանութիւններու միասնական ջանքով:

Կը մնայ յուսալ եւ մաղթել, որ «վրացական պատշաճ լուծում» կատարուի՝ հաւատարիմ մնալով բառերու բուն իմաստին:

AGENDA

Paris – Ile-de-France

► Expositions

• **Du 29 septembre au 17 janvier 2010 – Souvenirs d'Italie (1600-1850) artistes français ayant visité l'Italie** – Musée de la vie romantique -16 rue Chaptal-75009 Paris- tél 01 55 31 95 63.

• **Du mercredi 25 novembre au 21 décembre – Raffy Sarkissian, sculpteur et Sosi Vartanesyan, photographe** – Yan's Club 5 avenue Reille 75014 Paris – Lundi 10 h – 22h, du mardi au samedi 10h-16h- tél. 01 45 89 20 48 – métro Glacière, bus 62 et 21 arrêt Glacière Tolbiac

Ciné-club Rouben Mamoulian

Jeudi 21 janvier, 20h

Le concert d'Aznavor et de ses amis à Yérévan

UCFAF 6 Cité du Wauxhall – Paris 10e – métro République. Paf 5 €, adhérents et abonnés 3€

► Cinéma

• **L'Armée du crime** de Robert Guédiguian continue sa route, quettez-le et allez vite le voir.

► Concerts

• **Jeudi 14 janvier, 20h** - Orchestre de Paris, direction Neeme Järvi, **Sergey Khachatryan**, violon, concerto de Tchaïkovski, Salle Pleyel, de 20 à 60 €

• **Dimanche 24 janvier 2010, 16 h** – Lydie Barkef (piano) Olivier Ayault (voix) Askar Ishangaliyev (violoncelle) Œuvres de Grieg, Brahms, Tchaïkovsky, Borodine, Kabalevsky, Entrée libre Eglise St Merry – 76 rue de la Verrerie – 75004 Paris

Région lyonnaise

► Expositions

• **Du 8 octobre au 11 janvier** – Exposition photographique **Des murs entre les hommes** – Alexandra Novosseloff et Frank Neisse – Centre du Patrimoine arménien-14 rue Louis Gallet – Valence (Drôme) du mardi au dimanche de 14h à 17h30. 04 75 80 13 00.

AU CENTRE
DE MARSEILLE

MANTEX

habille
l'homme de goût27 La Canebière
13001 MARSEILLE
tél. 04 91 90 07 56

Marseille - PACA

► Expositions

• **Du 27 novembre 2009 au 31 janvier 2010** – « Au coin de la rue de l'Enfer » à laquelle participe le peintre Jean PAanossian. Musée Museum Départemental des Hautes Alpes– 6 avenue Maréchal Foch- GAP. Ouvert ts les jours de 14 h à 17 h sauf le mardi.

► Festivités

• **31 décembre** – apéritif dinatoire arménien et gastronomique –partie artistique : duo Tempo. Groupe Massis-Variétés Chic and Glam- DJ Greg Essians et Rudy-PAF 75 € – de 12 ans 25€ (menu enfant) –de 4 ans gratuit. Salons de la Roseraie – 2 rue Gaston de Flotte-13012 Marseille (zone commerciale de la Boiserie) Réservations obligatoires : 06 16 16 05 76

• **Samedi 9 janvier 2010** – à partir de 20 h. Noël arménien organisé par Abris's Club, apéritif, repas, super tombola, animation Alexandre Chirinian et son ensemble. Prix 75 €, gratuit enfants – 12 ans. Auberge provençale de la Pauline 83130 La Garde - 1455 Nationale 98. Tél. 04 94 21 96 55.

• **Dimanche 10 janvier 2010** – 17h30. Messe de Noël arménien. Eglise Sainte-Anne, Six-Fours-les-Plages. Messe célébrée par le révérend père Grigor Khatchatryan. Chorale Sahak Mesrop, direction Khatchig Yilmazian.

Chaussures
Noubar

Le Kremlin-Bicêtre

4 avenue Eugène Thomas
94270 KREMLIN-BICETRE • TEL 01 46 58 35 57

ENVOI PAR LA POSTE/1 calendrier 12,50€ – 2 calendriers 23,50 € – 3 calendriers 33,50 € – règlement par chèque à l'ordre de l'UCFAF 6 cité du Wauxhall 75010 Paris

LIVRES PARUS

Merveilles d'Arménie dont nous avons signalé la parution et que nous venons de recevoir. Le volume s'articule autour de quatre axes : Préhistoire et antiquité, Moyen Age et Christianisme, Nature et mode de vie et l'époque moderne à laquelle sont consacrées 9 pages sur les 105 pages. Une annexe des principales dates historiques et des informations géographiques termine l'ouvrage. Editions Sigest (voir plus bas) 30€, frais de port 4 € .

P. 80 de Merveilles d'Arménie

Nouvelle édition. **Le Golgotha de l'Arménie mineure – Le destin de mon père- Jean-Varoujan Guréghian** – Préface d'Yves Ternon – Collection Mémoires du xxe siècle - 29 € - 206 pages – Editions L'Harmattan. (+ 3€ frais de port) 7 rue de l'Ecole Polytechnique 75005 Paris.

ARMENIE : De l'abîme aux constructions d'identité – sous la direction de Denis Donikian et Georges Festa – actes du colloque de Cerisy-La Salle – 22 au 29 août 2007. « Le thème choisi portait en lui-même les éléments dramatiques d'une réflexion qui devait être nécessairement plurielle. Cependant, il s'agissait beaucoup plus dévouer de près ou de loin ces ondes de choc aux résonances multiples provoquées par la déflagration génocidaire de 1915 que de revenir sur la réalité historique du fait lui-même. Ainsi, le pluralisme des interventions aura-t-il permis d'opérer des ouvertures, des percées, pour ne pas dire des échappées inhabituelles vers des analyses lumineuses, des rapprochements culturels audacieux, de illustrations intimes fortes ou des abstractions esthétiques éclairantes... » L'Harmattan 2009- 24€ .

Revue Europe-Orient n°9 de l'Institut Tchobanian – « Voyants aveuglés », ce numéro fait une large part à la Turquie : Claude Mutaflan y écrit cinq articles : « Réponse à deux articles concernant la Saison de la Turquie », « Non à cette Turquie dans l'Europe », « Réponse à un article de MM Pierret et Poivre d'Arvor », « Turquie et Europe : l'intenable position européenne », « Les sirènes turques », le professeur Vahakn Dadrian « the current Turkish-Armenian protocols », Varoujan Serapian « Arméniens et Turcs peuvent-ils se parler ? » et « Protocoles : l'agitation n'est pas action » entre autres. Un numéro très intéressant qui aide à clarifier certains questionnements. Editions Sigest – 29 rue Etienne Dolet – 94140 Alfortville – 8 € - tél. 01 48 93 47 26

A la Pinacothèque de Paris, l'âge d'or hollandais De Rembrandt à Vermeer

Voici une exposition conçue en association avec le Rijksmuseum d'Amsterdam qui accueille, dans l'espace de la Pinacothèque de Paris nichée à l'ombre de l'église de la Madeleine, des trésors du musée hollandais qui étaient pour la plupart devenus inaccessibles depuis près de dix ans à cause d'importants travaux de rénovation. Pour la première fois en Europe, ces chefs-d'œuvre sont aujourd'hui visibles à Paris, hors de leur contexte habituel, offerts à notre contemplation grâce à une belle collaboration entre la Pinacothèque et le Rijksmuseum. Un choix pertinent, élaboré par le commissaire de l'exposition Ruud Priem et son équipe, nous permet d'admirer une palette exemplaire de la production picturale de cette époque bénie pour les artistes qui a permis l'épanouissement de génies absolus de toute l'histoire de l'art occidental comme Rembrandt et Vermeer.

En considérant le foisonnement artistique de ce XVIIe siècle hollandais, on est amené à s'interroger sur la prospérité de cette jeune république des Provinces-Unies (Les Pays-Bas actuels) née en 1581. La réussite commerciale qui s'est développée grâce à une flotte performante donne la suprématie à Amsterdam sur les autres puissances européennes. La tolérance religieuse et la liberté de culte font de cet état une terre d'accueil qui attire tous ceux qui sont persécutés dans leur patrie d'origine, en particulier, les intellectuels qui y trouvent un asile de paix propice à leur recherche et leur quête de savoir. Dans le cadre d'une identité nationale où la culture, les arts et les lettres s'imposent, règnent un certain équilibre et un dynamisme économique qui permettent à une nouvelle classe de prendre son essor. Cette bourgeoisie fortunée, composée de négociants, récemment enrichis par le commerce maritime, parfois regroupés en corporations agissantes, qui affirment leur statut

social et leur goût pour l'art en devenant commanditaires d'œuvres, mécènes et collectionneurs qui encouragent peintres, artisans, orfèvres, potiers, tapissiers, et favorisent le marché de l'art.

Une rivalité féconde stimule les artistes qui cherchent à capter l'intérêt des clients par le traitement personnel de sujets ou de thèmes variés. Chacun se définit dans une spécialité picturale qu'il ambitionne de réaliser au mieux. La nature morte ou la vanité d'une qualité éblouissante chez les Hollandais acquièrent une dimension quasi métaphysique pour nous rappeler l'inanité de toute chose terrestre. Willem Claesz Heda, Willem Kalf, Jan van Huysum, Peter Claesz, portent ce genre à un haut degré de perfection. Tandis que la peinture de paysage trouve une expression propre de la nature et déploie de grands espaces où le ciel s'ordonne en nuances subtiles avec des artistes comme Jan van Goyen, Jacob van Ruysdael, Meindert Hobbema, Hercule Segers, les marines de Willem

van Velde suscitent la rêverie d'horizons lointains tout en révélant sur la toile la beauté formelle des bateaux voguant sur la mer. Autre aspect significatif de la particularité hollandaise, l'évocation d'animaux, vaches et chevaux auxquels Paulus Potter accorde une délicatesse sensible. De son côté, la satire sociale s'exprime à travers le regard aigu d'artistes tels Jan Steen, Adrian van Ostade, alors que la peinture de genre, la fête paysanne, la comédie de mœurs donnent à Gerard ter Borch, à Pieter de Hooch l'occasion d'exercer leur don d'observation mêlé à une verve enjouée, une truculence nordique, pour décrire de façon réaliste la vie d'une société où le bien et le mal se côtoient dans le quotidien des jours et les gestes familiers. Une autre caractéristique de l'art hollandais de cet âge d'or est la description de monuments, en particulier d'intérieurs d'églises où Emanuel de Witte et Pieter Jansz Saenredam se singularisent. Très en vogue, l'art du portrait qui permet de fixer les traits d'une bourgeoisie avide de reconnaissance sociale, trouve en Thomas de Keyser et surtout Frans Hals, des maîtres inégalés, déjà très réputés et recherchés de leur vivant.

Parmi les peintres de l'exposition Rembrandt et Vermeer occupent une place unique qui les situe parmi les figures emblématiques de l'histoire de l'art. Rembrandt est représenté dans l'exposition par cinq tableaux dont deux sujets religieux, *La décapitation de saint Jean-Baptiste* et *Le reniement de saint Pierre*, et trois portraits pénétrants qui dévoilent la vérité intérieure de ses modèles, *Le docteur Ephraïm Bueno, médecin et écrivain juif d'Amsterdam*, *Le docteur Tholinx* prêté exceptionnellement par le musée Jacquemart-André, enfin celui de son fils, *Titus habillé en moine*. Toute la poésie, la profondeur de pensée et d'émotion que suscite cet art d'une haute humanité qui atteint une densité spirituelle au plus près de l'âme du spectateur. Courez vite les admirer sur les cimaises de la Pinacothèque, tout comme vous contemplez le sublime Vermeer, *La lettre d'amour*, énigmatique scène d'intérieur dont le maître de Delft a le secret.

Marguerite Haladjian

Pinacothèque de Paris, jusqu'au 7 février 2010. 28, place de la Madeleine 75008 Paris. Tous les jours de 10h30 à 18h

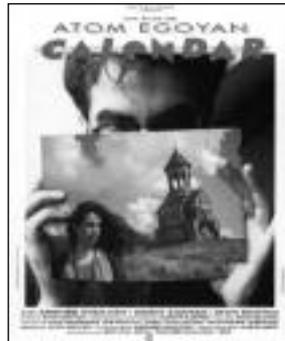
La lettre d'amour, Vermeer

D'un ciné club CLUB à l'autre ALLEZ AU CINÉMA !!!

1920 !

Mardi 7 décembre au cinéma l'Entrepôt - Paris 14e - Armencin projetait **Le signe de Zorro** (*The Mark of Zorro*) de **Rouben Mamoulian**, film tourné aux Etats-Unis en 1940, sorti en France en 1946, d'après le roman de Johnston McCulley, *The curse of Capistrano*, dont une première version muette avait été filmée en

1920 !

Le plaisir de voir Tyrone Power presque trop joli (Zorro) et Linda Darnell (Lolita Quintero) et de se dérouler cette merveilleuse histoire du dandy qui devient le justicier des peones de Californie et qui remet son père au poste de magistrat gouverneur de l'État, est tournée avec une grande maîtrise de l'utilisation des lumières, du réglage des combats à l'épée et surtout des déplacements de foules, que ce soit les soldats, la garde ou les paysans. Un beau film pour tous publics qui aiment rêver.

Jeudi 10 décembre à l'UCFAF - Paris 10e, après avoir projeté le mois dernier un film de Rouben Mamoulian *La belle de Moscou*, **Atom Egoyan** a été à l'honneur avec son film **Calendar** (1993), première approche de l'Arménie pour Egoyan

en compagnie de sa femme et actrice Arsinée Khandjian. Lui, le photographe qui ne connaît pas la langue doit faire un calendrier sur les églises d'Arménie, mais sa compagne qui parle l'arménien, va par sa capacité d'interprète, peu à peu se rapprocher du guide (Ashot Adamyan) et ne pas rentrer avec son mari à Toronto. Lui, essaie de se distraire en invitant des jeunes femmes très différentes, dix exactement, qui parlent d'autres langues, qu'ils lient aux photos des églises et aux mois du calendrier. De sa compagne Arsinée, subsiste la bande vidéo tournée en Arménie.

Egoyan mélange ici subtilement et avec des

clins d'œil à la culture cinématographique - cinéma (caméra 8 mm), photographie et vidéo -, utilise la voix off d'une façon extrêmement raffinée. Sa quête constante du souvenir, de l'identité, des va et vient de la pensée, donne ce film fragmenté, forme qu'Egoyan affectionne et qui nous le rend si précieux. De plus, l'humour n'est pas absent du film. Une histoire de jalousie, de distance, par la langue et les kilomètres, de conscient et d'inconscient avec les magnifiques photos des grands sites d'Arménie. Un film qui a déjà 16 ans aujourd'hui mais que chacun devrait posséder dans sa cinémathèque. Egoyan c'est un grand.

A.T.M.

**cabinet
TERZIYAN**
ASSURANCES

**Toute l'équipe du
Cabinet TERZIYAN
vous souhaite
d'excellentes fêtes
de fin d'année...**

Service commercial : 13, rue Lamartine 75009 PARIS Tél : 01 42 02 01 41 Fax : 01 40 16 93 47	Administratif : 27, rue Baffault 75009 PARIS c@terziyan@wanadoo.fr RCS 9903 845 141 373
--	---

LES RECETTES DE TANTE SUZANNE

Joyeux Noël. À vos fourneaux !

Moules farcies
(Oul agantchi dolma)

Entrée froide pour 6 personnes

- 24 grosses moules d'Espagne
- 1 kg d'oignons
- 200 g de riz rond
- 100 g de pignons
- 1/2 verre à moutarde d'huile d'olive
- 50 g de raisins de Corinthe
- 5 cuillerées à soupe de persil plat
- 1/2 cuillerée à café de cannelle
- 1 cuillerée à café de piment de la Jamaïque
- sel, poivre.

- Gratter les moules, enlever la barbe, laver plusieurs fois.
- Avec la pointe d'un couteau, ouvrir chaque moule sans détacher le couvercle.
- Récupérer le jus et le filtrer
- Détacher la chair sans enlever la moule de la coquille.

La farce

- Emincer l'oignon très finement, le faire suer à couvert pendant 10 minutes
- Ajouter 1/2 verre d'eau et continuer la cuisson pendant 10 mn, toujours à couvert
- Découvrir la poêle, s'il reste de l'eau, faire évaporer, ajouter l'huile d'olive et faire cuire 2 mn
- Ajouter le riz bien lavé, mélanger avec les oignons et les autres ingrédients, saler, poivrer. Mettre 1/2 verre d'eau et cuire 5 mn.
- Laisser reposer la farce 1 heure
- Garnir chaque moule
- Ranger dans une sauteuse en fermant les moules
- Ajouter le jus des moules récupéré et filtré
- Couvrir d'eau jusqu'au ras de l'assiette
- Cuire, couvercle fermé, 20 mn

(vin conseillé : picpoul de Pinet, avec modération).

Anouch Abour

Dessert traditionnel du Jour de l'An

Pour 12 personnes

- 500 g de gorgode (blé)
- 500 de sucre
- 250 g d'abricots secs
- 250 g de pruneaux
- 200 g de raisins de Smyrne
- 150 g de pignons
- cannelle (facultatif)
- noix pilées ou amandes

- Faire tremper le gorgode deux heures dans de l'eau froide.
 - Mettre ensuite le gorgode à cuire dans une marmite avec 5 litres d'eau à feu doux pendant 2h30.
 - Vérifier l'eau, au besoin ajouter de l'eau chaude
 - Ajouter au gorgode le sucre, les fruits secs et les pignons, faire cuire encore 30 minutes
 - Vérifier la cuisson, le tout doit finir assez liquide car en refroidissant, la soupe épaissit.
 - Verser dans des plats ou des coupelles
 - Au moment de servir, saupoudrer de noix d'amandes pilées et d'un peu de cannelle (suivant le goût de chacun)
 - Décorer avec quelques cerneaux de noix entiers
- Ce dessert symbolise l'abondance pour la nouvelle année ! Bonne année à toutes et tous.*

CONCERT

**Duo Hratchia Haroutunian (violon)
et Sayat Zaman (piano)**

Le dimanche 29 novembre un concert a été donné dans le cadre des Concerts d'Esther à Ivry, créés sous l'impulsion de Nathanièle Esther, passionnée de musique classique qui tient à présenter de nouveaux talents et des sensibilités multiples dans un cadre intime qui permet une grande proximité entre les musiciens et le public. C'est la première saison programmée. Hratchia Haroutunian et Sayat Zaman en étaient les artistes.

Hratchia Haroutunian fut l'élève de Leonid Kogan au Conservatoire Tchaïkovski de Moscou, puis lauréat de plusieurs prix internationaux dont celui du concours Wieniawski en Pologne. Il entame une carrière internationale de soliste et de musique de chambre en URSS, en Allemagne, en Argentine, au Brésil, en Finlande, en Grèce et au Japon. Dès 1977, au Conservatoire National de musique de Yérévan, et jusqu'à présent, au CRR de Paris, il partage son temps entre l'enseignement et les concerts.

Sayat Zaman est né à Istanbul en 1972, où il commence à étudier le piano dès l'âge de cinq ans. Après ses études à Cologne en Allemagne, il entre au CNSM de Paris et obtient le premier prix de piano à l'unanimité ainsi que le diplôme de formation supérieure de piano avec une mention « très bien ». Lauréat de la Fondation Calouste Gulbenkian, de la Fondation Meyer et de l'Académie Villecroze, il donne de nombreux récitals dans les pays d'Europe ainsi qu'à la Cité de la Musique, au musée d'Orsay ou aux Invalides. Il est actuellement professeur de musique au conservatoire Gabriel Fauré à Paris.

Au programme, Bach, Mozart, Kreisler et deux duos de violons de Pleyel et Bartok que H. Haroutunian a joués avec la participation de deux de ses jeunes élèves, ce qui devait être aussi difficile pour le maître que pour ses élèves, mais qui leur aura été un bel encouragement. Le violon, tantôt rêveur, tantôt allègre a fait résonner toutes les nuances du bercement, du mystère de la ferveur ou de l'élégance alors que le piano est allé vers une plus grande fluidité et a pu faire entendre les zones d'ombre ou de lumière des œuvres.

Un beau moment musical dans une ambiance chaleureuse, une initiative à poursuivre et à encourager afin de découvrir encore des artistes de grande valeur.

Anahid Samikyan

DONS À ACHKHAR

- M. et Mme J. Fanardjian (94 Vitry) 38€
- M. et Mme Koumbachian (91 Valpuiseaux) 50€
- M. et Mme Djeranian (75013 Paris) 28€
- Mme Firengulian (92220 Bagneux) 28€

Soyez tous sincèrement remerciés pour votre soutien.

Pour l'été 2010 préparez-vous aux
2
voyages de l'Ucfaf en Arménie
voir site www.ucfaf.com

**1 voyage touristique
du 26 juillet au 9 août 2010**

15 jours/14 nuits **1565 €** par personne (minimum 15 - maximum 30) en chambre double et demi-pension, incluant un circuit de 6 jours jusqu'au Karabagh et 7 jours à Erevan avec excursions et visites quotidiennes (taxes d'aéroports et visa en sus).

Renseignements :
E. Yazidjian au 01.42.87.95.98

**1 voyage randonnée
du 12 au 23 juillet 2010**

12 jours/11 nuits **1390 €** par personne (minimum 10 - maximum 12) à la rencontre de l'Arménie profonde, incluant un circuit de 8 jours de randonnée en pension complète et 2 jours à Erevan en demi-pension, avec excursions et visites quotidiennes (taxes d'aéroports et visa en sus).

Renseignements :
A. Samikyan au 01.48.03.18.78

Soutenez Achkhar
Abonnez vos amis

Bulletin d'abonnement

Oui, je souhaite recevoir *Achkhar* chaque quinzaine

Nom Prénom

Adresse

Code postal Ville

TARIFS

France 6 mois (11 n°) : 38 € - 1 an (22 n°) : 72 € - Soutien : 122 €

Etranger 90 € pour 1 an par virement (110 € par chèque)

par chèque bancaire ou postal à l'ordre de SARL NAREK

par virement IBAN à FR52.20041000 0123 9745 3Ho2 038 - BIC PSSTFRPPPAR (depuis l'étranger)

Merci de libeller et adresser votre règlement à : Société Narek (Achkhar) - 6, cité du Wauxhall, 75010 Paris

Panorama de la littérature et de la musique arméniennes des XIXe et XXe siècles

Spiridon Melikian (1880-1933)

Spiridon Mélikian, voulait devenir historien mais son professeur de musique Soghomon Soghomonian, le futur Vartabed Komitas changea le cours de sa vie. Spiridon Mélikian, quelques années plus tard reprit le poste de M. Ekmalian à l'École Nersessian de Tiflis. Son rôle sera déterminant dans le développement de la tradition chorale au Caucase. Quelques années plus tard il sera de ceux qui permettront à l'Arménie d'acquérir une notoriété musicale au sein de l'Union soviétique.

Sur les pas du Vartabed...

Spiridon Mélikian est né à Vagharchabad (Etchmiadzine) le premier décembre 1880, il y passa sa petite enfance. Sa mère disparaît alors qu'il n'a que 8 ans; deux ans plus tard, il est orphelin! En 1893, il étudie au Kevorkian Djémaran d'Etchmiadzine, et y reste 7 ans. Cette période est la plus brillante de cette grande institution. Pendant trois ans il reçoit des leçons privées de Komitas qui lui fait partager ses recherches sur la rénovation de la musique religieuse et le prépare à devenir musicien. Le jeune homme chante dans le chœur dirigé par son maître, il découvre et aime la musique populaire. Au terme de ses études, on lui propose la direction d'un chœur de musique religieuse.

En 1904, il part se perfectionner à Berlin, où il y retrouve Richard Schmidt, Oscar Flescher, H. Grechmar et Siegfried Oksi les anciens professeurs de Komitas. En quatre ans, il acquiert une bonne connaissance de la musique occidentale tout en étudiant à la faculté de Philosophie et de Lettres. Il participe également au chœur de la Philharmonie qui compte 500 participants.

Etchmiadzine, Chouchi et Tiflis

De retour en 1908 à Etchmiadzine, Spiridon Mélikian est invité à enseigner et diriger un chœur à l'école diocésaine de Chouchi. Ce séjour au Artsakh lui permet d'étudier la littérature de la musique pour thâr.

L'année suivante, nommé à la célèbre école Nersessian de Tiflis il crée un chœur de 60 garçons appelé à jouer un rôle important dans l'activité culturelle de la société arménienne de la ville.

Le 29 décembre 1910, il participe aux congrès de l'Association des enseignants des écoles arméniennes du Caucase. En 1911, Tiflis commémore à la maison populaire le 50e anniversaire de la fin du servage dans l'empire russe. Pour ce jour de fête il se joint à des chœurs russes, ukrainiens et géorgiens et la même année il part pour Dilidjian, y forme un chœur et y donne un concert.

En 1912, durant les manifestations organisées pour le centième anniversaire de l'écrivain russo-arménien Stépanos Nazarian, rédacteur du journal *Hussissapayl* (La lumière du nord) R Mélikian donne un concert de grande qualité. La même année il crée avec H. Hovhanessian et M. Mirzayan

l'Association des musiciens arméniens de Tiflis (qui deviendra plus tard l'Association des musiciens travailleurs de Tiflis).

L'année suivante, période la plus brillante de son activité artistique il compose et crée *Akhtamar* ballade pour chœur et orchestre sur un texte d'Hovhannès Toumanian.

En 1914 l'Association propose à Spiridon Mélikian et Anouchavan Der Ghévontian de partir en mission dans la région de Chirag durant l'été pour y collecter des musiques populaires. Malgré la réticence des paysans à être enregistrés ce sera une réussite. Leurs travaux seront notifiés et édités sous le nom de *Chants du Chirag*.

Durant la guerre, un nombre important de rescapés du génocide se réfugie en Géorgie et l'en-

traide s'organise. Le 10 mai 1915, un grand concert est donné au bénéfice des réfugiés. On y chante des œuvres d'Ekmalian, Komitas, Mélikian et Mirzoyan.

Il participe aussi à la cérémonie organisée dans le « Kodjévank » de Tiflis pour commémorer le dixième anniversaire de la mort de Magar Ekmalian.

En 1916, un programme de chant choral permet de découvrir les œuvres des nouveaux compositeurs arméniens et divers chants russes. Le chœur, composé de 80 participants est devenu un acteur majeur de diffusion de la musique arménienne vocale.

En 1918, une nouvelle étape est franchie avec la réunion de plusieurs ensembles, celui de l'école Nersessian, et de l'école de jeunes filles Hovhanessian et Kayanian. La création de l'Association chorale arménienne de Tiflis à pour objectif unique la défense de l'art arménien. Très rapidement, sont organisés des concerts et conférences suivis par un public très important. (Journal « Horizon » : *Le niveau du chœur, la qualité du chef et le choix du programme font de ce concert une manifestation exceptionnelle. Ces 80 garçons attentifs à leur chef, ont chanté des œuvres de Mélikian, Komitas, Ekmalian et Der Ghévontian. Le Hol ara Yéze de Komitas a bouleversé l'auditoire*)

En 1919, après le transfert de Komitas Vartabed à l'hôpital de Villejuif, ses amis et disciples se mobilisent pour recueillir des fonds. Dans ce but, les trois concerts donnés au Théâtre artistique, à la Salle artistique et à la Salle d'été rencontrent un immense succès. Une fois de plus ils sont l'occasion d'apprécier le niveau du chœur et le travail remarquable de son chef.

Un musicien reconnu...

En 1921, le musicien retourne avec sa famille à Etchmiadzine. Deux ans plus tard, nommé professeur au Conservatoire d'Erevan et chef de chœur à l'Université d'Etat, il continue à donner de nombreux concerts en Arménie et à Moscou (1927). Membre de l'Institut des Sciences et des Arts dès 1926, Spiridon Melikian occupera les fonctions de recteur du conservatoire en 1931 puis directeur des études. Il disparaît en mai 1933 à Yerevan.

Alexandre Siranossian ◀

S. Melikian, Komitas et SchaMouradian, 1909.

SON ŒUVRE MUSICALE :

Akhtamar : *Ballade symphonique pour chœur et orchestre* (sur un texte de H. Toumanian)

Le très célèbre **Dzirani Dzar** pour baryton et orchestre symphonique.

An die Entfernte (Au lointain) (poème de Goethe) avec accompagnement de piano.

Chants populaires : *Lousnag sari daguine, Kekh-Gonta, Yès saren goukaï, Karoun a tsouyn è arèl, Ambèl a, Pilipli, Sarèn égav, Kélér tsoùlèr*, etc. pour chœur et solistes. **Chants** sur des poèmes d'A. Issahakian.

Esquisses sur des thèmes religieux pour chœur.

Esquisses sur des thèmes populaires.

Écrits sur la musique : *L'influence de la musique grecque sur la musique arménienne* (1914). *Les gammes arméniennes* (1930). *Analyse des œuvres de Komitas* (1932) et divers ouvrages à vocation pédagogique.

Prochaine parution datée
16 janvier 2010